



Model nasycalni podkładów kolejowych

POLONICA FROM THE WARSAW MUSEUM OF TRANSPORT IN BERLIN

Exhibits from the pre-war Museum of Transport are still part of the exhibition covering wartime demolition on display in the Technisches Museum in Berlin. It is time to undertake the search for the inventory book of the Museum of Transport (after the war it was under the custody of the Ministry of Transport), which will pave the way for investigation and restitution of the exhibits from Germany. At the same time the exhibits of the pre-war Transport Museum should be looked for in German museums of technology. Subsequently they should be inventoried, described in a scientific way and possibly restituted.

ROBERT KOLA

POLONICA Z WARSZAWSKIEGO MUZEUM KOMUNIKACJI W BERLINIE

Nadzieje na odnalezienie choćby skromnej części eksponatów warszawskiego Muzeum Komunikacji, zrabowanych i wywiezionych w głąb Rzeszy w okresie okupacji niemieckiej, możemy wiązać z istnieniem niewielkiego zbioru poloników znajdujących się w Niemieckim Muzeum Techniki w Berlinie (Deutsches Technikmuseum).

Ten zbiór to zaledwie kilkanaście przedmiotów pomieszczonych w dwóch niedużych gablotach. Zostały włączone do ekspozycji „Zbrojenia, wojna i koleje”, stanowiącej część wystawy stałej obrazującej dzieje transportu kolejowego. Eksponaty opatrzone krótką informacją w języku niemieckim, iż po napaści na Polskę III Rzesza stała się grabieżcą polskich dóbr kultury, a zgromadzone tu przedmioty pochodzą z Muzeum Komunikacji w Warszawie. Dalej dowiadujemy się, że do ówczesnego berlińskiego Muzeum Transportu i Budownictwa (Verkehrs

und Baumuseum), którego zbiory przejęło dzisiejsze Muzeum Techniki, trafiło co najmniej osiem eksponatów pochodzących z Warszawy. Przy pobieżnym zsumowaniu przedmiotów znajdujących się w obu gablotach dochodzimy do wniosku, że sposób oszacowania ich liczby jest niejasny – z pewnością jest ich więcej niż osiem. Zapewne owe „co najmniej osiem” dotyczy kolekcji modeli kolejowych, opisanych w dalszej części artykułu.

Scharakteryzowanie zbioru poloników nie nastęrcza większych trudności. Pierwotna funkcja poznawczo-edukacyjna eks-



Mosiężne tabliczki informacyjne z opisami w języku polskim



Zniszczony model lekkiego pociągu PKP o aerodynamicznym kształcie nadwozia.

ponatów została zepchnięta na plan dalszy i nie budzą one większego zainteresowania zwiedzających. Dla Polaków wartość zbioru zawiera się przede wszystkim w dramatycznych wojennych losach eksponatów. Zrządzeniem losu eksponatami stały się mosiężne tabliczki informacyjne z opisami typów szyn, których krótkie odcinki zapewne pokazywano w dziale dróg kolejowych muzeum warszawskiego. Inna tabliczka jest jedynym śladem po ekspozycji typów haków używanych na PKP (część działu mechanicznego muzeum). Jedna z tabliczek stanowi potwierdzenie ważnego w działalności muzeum warszawskiego programu prezentowania polskiego dorobku wynalazczego i konstrukcyjnego, informując, że w muzeum znajdował się model (lub oryginał) wynalazku nożyc do otworów okiennych projektu Władysława Wnękowskiego z 1925 r. Do kategorii eksponatów mających upowszechniać wiedzę o polskiej myśli konstrukcyjnej należy również model lekkiego pociągu pospiesznego, zaprojektowanego w biurze konstrukcyjnym Pierwszej Fabryki Lokomotyw w Polsce w Chrzanowie, w 1934 r., wykonany w skali 1:20, zniszczony i niekompletny. W latach 30. XX w. ten projekt wpisywał się w nurt najnowszych osiągnięć w dziedzinie budowy aerodynamicznych nadwozi kolejowego. Skład pociągu o trzech wagonach, ze 160 statymi miejscami siedzącymi i 12 miejscami składanymi, ciągnięty przez mały parowóz beztendrowy o dwóch osiach napędnych, miał osiągać prędkość maksymalną 135 km/h¹.

W świetle źródeł niemieckich wspomniane „co najmniej osiem” obiektów muzealnych, ściślej modeli kolejowych, do Berlina trafiło w sierpniu i wrześniu 1940 r. Ich liczbę oszacowano współcześnie na podstawie zachowanych kart inwentarzowych Verkhers und Baumuseum, na których odnotowa-



Mosiężne tabliczki informacyjne z opisami w języku polskim

MODEL	SKALA	NR INW.
Drewniany wiadukt drogowy nad linią jednotorową (zaginiony)	1:27,5	EM-65
Most kolejowy w Toruniu z wbudowanym dodatkowym dźwigarem głównym (zachowany częściowo?)	1:50	EM-66
Most drewniany (restaurowany ok. 1987 r.)	1:20	WM-379
Projekt pociągu PKP w otulinie aerodynamicznej (niekompletny, mocno zniszczony)	1:20	EM-554
Semafor dwuramienny (model działający, zniszczony?)	ok. 1:3	EM-1192b
Zamek ryglowy zwrotnicy (uszkodzony?)	ok. 1:3	EM-1192c
Podwójny krążek ryglowy [pędniowy?] (część wspólna z obiektem EM-1192c)	ok. 1:3	brak
Nasycalnia podkładów kolejowych (po restauracji w latach 1985–1987)	ok. 1:40	EM-390

ne zostało pierwotne pochodzenie każdego eksponatu. Stosunkowo niedawno informacja o ich losach została opublikowana w katalogowym zestawieniu modeli kolejowych przechowywanych niegdyś w Verkhers und Baumuseum, opracowanym przez Uwe Nussbauma².

Oprócz opisanego modelu pociągu pospiesznego, na wystawie znajduje się model zakładu nasycalni podkładów kolejowych, wykonany w skali 1:40. Wiadomo, że model był mocno uszkodzony, stąd też w latach 1985–1987 poddano go gruntownej restauracji. O innych modelach polskich dowiadujemy się z zestawienia tabelarycznego w katalogu Nussbauma, które w wersji uproszczonej zamieszczono powyżej.

Obecność poloników w berlińskim Niemieckim Muzeum Techniki uzasadnia pytanie, czy omówione pokrótce eksponaty to już wszystkie dotrwałe do naszych czasów obiekty niegdyś zrabowane z przedwojennego Muzeum Komunikacji w Warszawie. Uwe Nussbaum wspomina na marginesie dokonanego przez siebie zestawienia o istnieniu bliżej nieokreślonych archiwaliów – „rysunków i zdjęć oprawionych w ramy” – jak należy podejrzewać polskiej proweniencji. Trudno dzisiaj przesądzać o wynikach ewentualnych poszukiwań kolejnych pamiątek polskich przywłaszczonych w czasie II wojny światowej przez Verkhers und Baumuseum, jednak w niedalekiej przyszłości poszukiwania takie należy przeprowadzić, by docelowo rozpocząć proces rewindykacyjny.

Fot. autor

PRZYPISY

¹ B. Pokropiński, *Parowozy normalnotorowe produkcji polskiej*, Warszawa 2007, s. 237.

² U. Nussbaum, *Eisenbahnmodelle. Schätze aus dem Verkhers und Baumuseum*, Berlin 1998, s. 15 i 180.